

УДК 808.2 (0.036)

Типологія та стан редагування помилок у сучасних книжкових виданнях // Наукові записки Інституту журналістики Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка. – Том. 55. К. 2014. – С. 146-150

Типологія та особливості редагування помилок у сучасних книжкових виданнях

Систематизовано різноманітні мовні аномалії, виявлені в книжкових виданнях, та запропоновано шляхи для їх усунення. Простежено частотність появи помилок кожного типу, визначено ступінь їх лінгворизику у процесі редагування.

Ключові слова: мовна норма, мовна помилка, морфологічна помилка, лексична помилка, синтаксична помилка, пунктуаційна помилка.

Rusetska Olena. Typology and special features of editing of mistakes in the modern books.

In the article it is systematized the language anormatives found in the book editions and it is suggested the ways of their removal. The frequency of occurrence of mistakes of different type is traced and the degree of their linguistic risk in the editing process is defined.

Keywords: standard of language, linguistic mistake, morphological mistake, lexical mistake, syntactic mistake, punctuation mistake.

Русецкая Е. Б. Типология и особенности редактирования ошибок в современных книжных изданиях.

Систематизированы языковые аномалии, обнаруженные в книжных изданиях, и предложены пути их устранения. Прослежена частотность появления ошибок разного типа, определена степень их лингвориска в процессе редактирования.

Ключевые слова: языковая норма, языковая ошибка, морфологическая ошибка, синтаксическая ошибка, пунктуационная ошибка.

Вступ. *Актуальність* теми дослідження зумовлюється бурхливим розвитком книжкової справи в

сучасному суспільстві, яке ставить перед дослідниками важливу проблему — правильність поданого в друкованих текстах матеріалу. Правильність як в аспекті значення, змісту, так і з точки зору нормативного відображення (кодування) того чи того знака, що сприяє легкому сприйняттю книги реципієнтом.

Об'єктом дослідження є помилки у наукових та науково-популярних текстах. Вибір об'єкта дослідження мотивується необхідністю вдосконалення процесу редагування, підвищення рівня мовної грамотності книжкових видань.

Предмет дослідження становлять типові помилки, особливості сприймання і нормативного відтворення тексту.

Мета дослідження — проаналізувати найпоширеніші помилки у книжкових виданнях; визначити частотність різноманітних помилок, вказати на помилконебезпечні місця.

Результати й обговорення. Книжкове видання має складну форму, яка дає змогу показати твір, відобразивши всі аспекти його тексту і контексту. Книжкова форма призначена для поширення у суспільстві твору засобами книговидавничої справи, вона розрахована на специфічний, «книжковий» тип читацького сприйняття, на фундаментальне, багаторазове, довготривале користування. Велика увага приділяється змістовому наповненню книжкового видання, а важливою передумовою створення цілісного тексту є його мовна грамотність, логічна стрункність.

Помилка — це аноматив, тобто таке ненормативне лінгвоутворення, що виникає в результаті невмотивованого порушення літературної норми і є наслідком неправильних мисленнєвих операцій [1]. Інакше кажучи, помилка — це об'єктивне відхилення, яке перетворює правильний компонент повідомлення на неправильний (помилковий). Конструктивну типологію мовних аномативів на матеріалі газет розробила Т. Бондаренко [1]. Дослідниця здійснила спробу системного опису феномена помилки, визначивши типологічні ознаки ненормативних одиниць, з'ясувавши причини виникнення помилок кожного типу, розробивши критерії виявлення мовних помилок під час редагування газетних текстів тощо. А. Капелюшний з'ясував типологічні особливості журналістських помилок. Необхідно зазначити, що трапляються також немовні помилки, тобто такі, що не пов'язані з мовними нормами. Існують різні класифікації помилок відповідно до принципів, за якими здійснюється поділ на типи. Загальна, або груба, класифікація базується на відхиленнях від постулатів редагування. З. Партико детально розглядає її в навчальному посібнику «Загальне редагування» [2].

Виникнення ненормативних дій з боку людини зумовлюється складністю її внутрішнього світу, визначальним впливом підсвідомого на кожен рух особистості, величезним масивом інформації, який потрібно миттєво опрацювати і зреагувати на нього. Психологічний аспект помилкових дій є об'єктом дослідження вчених і лікарів-психологів.

Критеріями, що визначають культуру наукової мови, є точність, ясність і стислість. Смыслова точність — одна з головних умов, що забезпечують наукову і практичну цінність інформації в тексті. Неправильно підібране слово може істотно спотворити зміст написаного, призвести до двоякого тлумачення тієї або тієї фрази, надати всьому тексту небажаної тональності. Причиною цих недоліків стають лексичні помилки, що позбавляють наукову мову точності та ясності. Наведемо кілька прикладів. Доволі поширеною помилкою виявилось використання слова «назад» замість «знову» («габардин прийшов до нас назад»; «Ризький вокзал треба перейменувати назад...»; «згодом Баланчин дав їй (балерині) цю партію назад»). Також трапляється вживання слова «розпис» замість «підпис» і слова «число» замість «дата» («Ось такого листа отримали, а в кінці його розпис і число»). Розпис — це живопис на стінах, стелі і на предметах побуту. Не слід плутати його зі словом «розписка», наприклад, розписка в отриманні грошей. Підпис — це власноруч написане прізвище під документом, що підтверджує авторство або згоду з викладеним. Що стосується слів «дата» та «число», вони також не є синонімами, отже, їх взаємозамінність в тексті не виправдана. Під поняттям «дата» (вказує час) ми розуміємо і число, і місяць, і рік, а число — це лише день календарного місяця.

До *лексико-стилістичних помилок* призводить і незнання особливостей лексичної сполучуваності слів в українській мові. Наприклад: «Погіршується рівень життя народу» (правильно: «Знижується рівень життя народу»). Констатуємо й випадки неправильного вживання слів «головний» та «заголовний». Приміром, у реченні «У фільмі «Летять журавлі» Тетяна Самойлова зіграла заголовну роль» слово «заголовний» було вжито в значенні «головний», адже «заголовний» означає «винесений у заголовок». А головну роль акторка зіграла у фільмі «Анна Кареніна».

Типовою помилкою є тавтологія: «Відрізнялися в цій операції нагороджені державними нагородами»; «Говорячи про розмову з Степашиним, депутат відзначив...». Доволі часто вживання слів є неточним, таким, що не відповідає їх значенню, і тоді бачимо фрази на зразок: «Велика половина товарів залишилася нереалізованою»; «Пропоно ваний цією фірмою верстат озброєний спеціальним покажчиком швидкості обертання різця». Дуже часто передумовою неточності є синонімія термінів: розрядка — вакуум, водяна турбіна — гідротурбіна, томати — помідори.

У науковій мові для позначення нових понять за словотворчими моделями української мови створюються нові слова за аналогією з іноземними. У результаті з'являються такі незграбні терміни, як «шлюзувати» (від «шлюз»), «штабелювати» (від «штабель»). Не можна також визнати нормативним утворення від двох українських слів нового слова за зразком іноземного, наприклад, замість зрозумілого всім терміна «штабелеукладчик» можна побачити «штабілер» і навіть «штабілятор».

Точність науково-популярної мови забезпечується цілеспрямованим вибором слів і словосполучень. Можливість по-різному пояснювати слова породжує двозначність. Приміром, у цьому реченні простежується двозначність: «У інших товарах подібні маркіровки відсутні» (важко зрозуміти, відсутні інші товари або подібні маркіровки).

Інший показник правильності наукової мови — її ясність. Ясність — це вміння писати доступно і дохідливо. Практика показує, що особливо багато неясностей виникає там, де автори замість точних кількісних значень вживають слова і словосполучення з невизначеним або дуже узагальненим значенням. Хоча тексти, перевантажені конкретними і точними даними, сприймаються вкрай важко: «Належний рух інструменту і деталі, обробці, що піддається, забезпечується електродвигуном і окремими механізмами верстата»; «Для забезпечення нормального шва потрібний, щоб заздалегідь була проведена відповідна обробка зварюваних по верхонь».

У багатьох випадках порушення ясності викладу спричинене прагненням окремих авторів надати своїй праці видимість науковості. Простим словам вони дають ускладнені назви. Приміром, в одній науковій роботі з будівництва можна прочитати: «Димар — невід'ємна приналежність кожного вогняного вогнища», де під вогняним вогнищем мається на увазі звичайна піч.

Причиною неясності вислову може стати неправильний порядок слів у реченні. Наприклад: «Чотири подібні автомати обслуговують декілька тисяч чоловік». У цій фразі підмет і додаток мають одну форму, тому об'єкт і суб'єкт дії окреслені нечітко. Нерідко доступність і дохідливість називають простотою. Простота викладу сприяє тому, що текст наукової роботи читається легко, тобто думки її автора сприймаються без ускладнень.

Стислість — третя необхідна й обов'язкова ознака наукової мови, що найбільше визначає її культуру та означає вміння уникнути непотрібних повторів, зайвої деталізації і «словесного сміття». Кожне слово і вислів призначені для виконання однієї мети, яку можна сформулювати таким чином: якомога точніше й коротше донести суть справи. Тому слова і словосполучення, що не несуть ніякого смислового навантаження, повинні бути повністю виключені з тексту наукової роботи.

До мовної надмірності слід зарахувати і вживання без потреби іноземних слів, які дублюють українські відповідники і тим самим невинно ускладнюють вислів, наприклад: нічого екстраординарного — нічого особливого; індиферентно — байдуже, ігнорувати — не помічати, лімітувати — обмежувати, орієнтування — приблизно, функціонувати — діяти, диверсифікація — різноманітність, детермінувати — визначати, апробувати — перевіряти тощо.

Особливо часто канцеляризми проникають до наукової мови у результаті недоречного використання похідних прикметників (у справі, по лінії, за рахунок, в частині), які позбавляють тексти емоційності і стислості. Наприклад: «У частині задоволення запитів населення»; «В справі підвищення економічності роботи двигуна».

Морфологічні помилки — це вид граматичних помилок, що виявляються у порушенні творення граматичних форм, викривленні морфемної будови слова, неправильному творенні відмінкових форм, форми числа, дієвідмінювання тощо. Наприклад: «сніга» замість «снігу», «смертельної болі» замість

«болю», «кричуть» замість «кричать» та ін. Такі помилки виникають у результаті порушення правил творення форм слів. Найбільша кількість мовних помилок трапляється під час вживання числівників. У наведених далі прикладах помилки можна пояснити саме незнанням особливостей відмінювання слів цієї частини мови. Розглянемо кілька прикладів: «Вчора ще тут було близько чотириста камер» (правильно: близько чотирьохсот); «Операції будуть проводитися п'ятдесяти відсотків акцій холдингу» (правильно: з п'ятдесятьма відсотками).

Мовною помилкою вважається й неправильне утворення форм іменників чоловічого роду в називному відмінку множини: інспектора (замість інспектори), почерку (замість почерки), слюсаря (замість слюсарі), снайпера (замість снайпери), фельдшера (замість фельдшери). Трапляються помилки в наукових текстах і під час утворення родового відмінка іменників множини. Нормативними вважаються такі утворення: баржі — барж (не «баржею»), будні — буднів (не «буден»), дині — динь (не «динів»), плечі — плечей (не «плеч»).

Синтаксичні помилки виникають у результаті порушення узгодження, прийменникового і безприйменникового керування. Наприклад: «ООН прийняв резолюцію» (правильно: прийняла, бо стрижневе слово «організація»); «дякувати вас» (правильно: вам); «дійшов до висновку» (правильно: дійшов висновку); «згідно наказу» (правильно: згідно з наказом). Чимало помилок виникають у словосполученнях з прийменником *по*: досвід по обміну досвід обміну; по народжуваності — за народжуваністю; по тривалості життя — за тривалістю життя. Також простежується порушення норми керування в підрядному словосполученні: «нав'язування своїх цінностей, правил і культури іншої частини суспільства» (іншій частині суспільства).

Наукові тексти містять велику кількість пунктуаційних помилок, деякі з яких стали типовими. Часто допускається ненормативне вживання тире між підметом та присудком: «Різниця — дуже непропорційна»; «На балтійському узбережжі Польщі (або іншої держави) утворюється — український напіванклав». Трапляються випадки, коли тире між підметом і присудком пропущено всупереч нормі: «Відповідальність це не риторика по телебаченню».

Частими є помилки в уживанні розділових знаків між однорідними членами речення: «Вони пережили безліч економічних стресів, і виробили певний тип адаптації всіх суб'єктів підприємництва».

Висновки. Отже, високий ступінь ризику характерний для лексичних, синтаксичних, пунктуаційних помилок, середній ступінь помилконебезпечності мають орфографічні та морфологічні аномативи. Основні причини появи аномативних одиниць — це незнання норм сучасної української літературної мови, потужний вплив російської мови, а також дія аналогічних форм.

1. *Бондаренко Т. Г.* Типологія мовних помилок та їх усунення під час редагування журналістських матеріалів [Електронний ресурс] / Т. Г. Бондаренко. — URL: <http://dissertation.com.ua/node/651262>.

2. *Партико З. В.* Загальне редагування. Нормативні основи: навч. посіб. / З. В. Партико. — Львів : Афіша, 2001. — 416 с.

3. *Мільчин А. Е.* Методика редагування тексту / А. Е. Мільчин. — 2-е изд., перероб. — М. : Книга, 1980. — 320 с.

4. *Мільчин А. Е.* Методика і техніка редагування тексту: практ. посіб. / А. Е. Мільчин. — М. : Книга, 1972. — 320 с.

5. *Редагування окремих видів літератури: підручник* / за ред. Н. М. Сікорського. — М. : Книга, 1987. — 397 с.

6. *Капелюшний А. О.* Стилїстика й редагування: практ. словник-довідник журналіста / А. О. Капелюшний. — Львів : ПАІС, 2002. — 576 с.

7. *Бацевич Ф.* Основи комунікативної девіатології / Ф. Бацевич. — Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2000. — 236 с.
8. *Фрейд З.* Введение в психоанализ [Електронний ресурс] / З. Фрейд. — URL : <http://www.magister.msk.ru/library/philos/freud/freud 200.htm>.

—